ISSN 1300-5316

TÜRK DİLLERİ ARAŞTIRMALARI

Cilt 6

Simurg
Ankara 1996

Klaus RÖHRBORN, *Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien*. 1-5. Wiesbaden 1977-1994.
—, *Xuanzangs Leben und Werk. Teil 3. Die alttürkische Xuanzang-Biographie VII*. VSUA Band 34, Wiesbaden 1991. [= HT VII]
—, "Chinesische Binome im Uigurischen", Turfan, Khotan und Dunhuang. Turfan, Khotan und Dunhuang. Vorträge der Tagung „Annemarie von Gabain und die Turfanforschung", veranstaltet von der Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften in Berlin (9.-12.12.1994). Hrsgg. R. E. Emmerick, W. Sundermann, I. Warnke u. P. Zieme, Akademie Verlag, 1995: 254-258.
—, *Xuanzangs Leben und Werk. Teil 5. Die alttürkische Xuanzang-Biographie VIII*. VSUA Band 34, Wiesbaden 1996. [= HT VIII]
Masahiro SHŌGAITO, "Chinese Loan Words in Uighur", *Studies on the Inner Asian Languages* II, 1986: 124-156. [= ShōKango]
—, 1995 [正弘庄垣], "Chinese Buddhist Texts in Uighur Script [ウイグル文字音写された漢語仏典断片について ウイグル文漢字音研 究]", in: *Gengogaku Kenkyū* [言語学研究] [= Sh.P]
Peter ZIEME, "A Fragment of the Chinese *Mañjuśrīnāmasaṃgīti* in Uigur Script from Turfan", *Studies on the Inner Asian Languages*, XI, 1996: 1-13 + Pl. I-II.
新汉德词典 XIN HÀN DÉ CÍDIǍN, *Das neue Chinesisch-Deutsche Wörterbuch*, Beijing 1988.
華俄大辭典 Большой китайско-русский словарь, Том I-IV, Москва 1983-1984

Türk Dilleri Araştırmaları 6 (1996): 167-173

"Eyyûb ve Çağatayca Şiirleri"ne Ek

Zuhal Kargı Ölmez
(Ankara)

"Eyyûb ve Çağatayca Şiirleri" başlıklı yazımızda (*TDA*, 5, 1995: 105-170) Göttingen Üniversitesi Kütüphanesinde 8° Cod, Ms. Turc. 46 kaydıyla saklı bulunan yazmanın arkasında *Eyyûb* adlı bir şairin şiirlerini bulduğumuzu belirtmiş ve bu şiirleri yayımlamıştık.

Daha sonra *Türkoloji* dergisinin IX. cildinde meslektaşımız Önal Kaya'nın hazırlamış olduğu "Eyyûb ve Muḫliṣ'in Şiirleri" başlıklı yazıda Eyyûb'a ait başka şiirlerin de olduğunu gördük (*Türkoloji* IX, 1991: 99-119). Kaya bu şiirler hakkında şu bilgileri vermektedir: "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, yazmalar bölümünde MÖl. 1096 numarada kayıtlı sonu eksik Ahmed-i Yesevî, Kul Süleymân, Şems, Ubeydî, Meşreb, Muhlis, Eyyûb vb. şairlerin şiirlerini içine alan 167 varaktan oluşan bir hikmet mecmuası bulunmaktadır. Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir." Kaya, çalışmasında Eyyûb'a ait 8, Muḫliṣ'e ait 5 şiire yer vermiştir.

Eyyûb'un buradaki şiirleriyle bizim bulduğumuz şiirleri karşılaştırdık. Kaya'nın tesbit ettiği 8 şiirle, bizim tesbit ettiğimiz 18 şiirden 5 tanesi aynı, diğerleri farklı şiirlerdir. Aynı olan şiirleri karşılaştırırınca kimi nüsha farkları belirledik. Ortaya çıkan bu nüsha farklarını belirtmek amacıyla bu beş şiiri tekrar yayımlıyoruz:

7

Vezin: - . - - / - . - - / - . - - / - . - (- -)

[295] 1. Ġam yime ey bende sen ġam yegüçi ġam-ḫ'ār bar
Bī-nevā bī-kes ġarīb bī-çārelerġa[1] yār bar

1 ġarīb bī-çārelerġa: ġarīb [ü] bī-çārelerġa

2. Her kişi bir[2] bendeniñ köñglige äzärï berür
Munda bir äzär barsa[3] anda yüz äzär bar

3. Cebr u ẓulm itme ġarïb bï-çärelerġa zïnhär
Cebr u ẓulm itseñ sañga cebr itküçi cebbär bar

4. Cebr u ẓulm itseñ eṣer[4] ḳılmay ġarïbler nälïṣi
Nälïṣiñġa baḳmay anda köydürürge[5] när bar

5. Çaḳmaġıl äzürde-dillerni çıyan dik zinhär
Munda sen çaḳsañ seni anda çaḳarġa mär bar[6]

6. Bu ne men menlik turur ötmey ṣırāṭdın ädemï
[296] Tañgla aldıñgda laḥd[7] atlıġ kirerge ġär bar

7. Ey birāderler uṣol[8] dünyāda bolmañ bï-ḫaber
Dostnı düşmen ḳılġuçı ortada bir ʿayyār[9] bar

8. Sen kirip düşmen sözine[10] bolma düşmen teñgriġa
Düşmene türlük ʿaẓāblar[11] dostlara dïdār bar

---

2 bir: her

3 barsa: birseñ. Bu nüshadaki *birseñ* yazımından yola çıkarak sözcüğü *berse* okumak daha doğru olur kanısındayız.

4 اثر *eṣer* sözcüğü س *sin* ile اسر *eser* biçiminde yazılmıştır. Sözcüğü, geçtiği diğer satırlardaki (46. ve 75. satırlar) kullanımlardan da yola çıkarak *eṣer* biçiminde düzeltik.

5 köydürürge: köydür[ür]ge

6 Bu beyitten sonra gelen iki beyit farklıdır ve DTCF'deki nüshada bir beyit fazladır. Bu iki beyit şöyledir: Yiryüzünde bolġu-min dip sivünme dāyimā / Tañgla aldıñgda laḥid atlıġ kirerge ġär bar; Bu ne min minlik irür ötmey ṣırāṭdın ädemï / Fikr ḳıl aldıñgda miñ ḫavf [u] ḫatar bisyār bar

7 Metinde iki kez geçen *laḥd* sözcüğü burada yanlışlıkla *laḥad* ya da *laḥed* okunacak biçimde harekelenmiştir.

8 uṣol: öter

9 ʿayyār: aġyār

10 düşmen sözine: aġyār sözige

11 türlük ʿaẓāblar: tözlük ʿaẓāb

9. Terk-i tevbe ḳılmaġıl ḫᵛār bolsañ Eyyūb ḫalḳ ara
Ḫᵛārdur her ḳayda körseñ sen kesï[12] bïmār bar

8

Vezin: . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Kişi öz maḳṣadınça ḫᵛāhlaġan dik iş itip bolmas
Ḫudā ḫᵛāhlamasa köñgli digen iş kelip bolmas[13]

2. Eger her çend[14] kişide kim ʿAlïdin bolsa köp ġayret
[297] Ḫudādın bolmasa bil ḳul ayaġın tepretip[15] bolmas

3. Eger köñglüñ[16] esip alsa birevdin bir aġız nānnı
Salıp aġzıñġa çaynar sen buyurmasa yutup bolmas

4. Ṭaʿāmı bï-nihāyet köp ki yer men dip ümïd itseñ
Naṣïbiñ bolmasa belki anıñ tuzın datıp[17] bolmas

5. Ḫudā ḫᵛāhlaġan[18] iş bolur ki imdi çenlemek ni sūd[19]
Kişi öz iḫtiyārı birle bir iş oḫşatıp bolmas

6. Ḫudā her ne ḳılıp dur ḫayr şer barça özidindür
Ḫudānıñ ḳılġanıġa bende bolġan ḳul ḳaytıp bolmas

7. Ḫudānıñ emri birle ḳaçsa sendin baḫt hem devlet
Cedel atın minip ḳavmaḳ bile anı tutıp bolmas[20]

---

12 kesï: kibi. Anlam açısından *kibi* daha uygun.

13 Ḫudā ḫᵛāhlamasa köñgli digen iş kelip bolmas: Ḫudā ḫalmasa hergïz köñgli digen işge tïp bolmas

14 Eger her çend: Eger çendï

15 tepretip: birkitip

16 köñglüñ: köñgliñ

17 datıp: tatıp

18 ḫᵛāhlaġan: ḫalaġan

19 ki imdi çenlemek ni sūd: sin aldıñ cān u māl ni sūd

20 6. ve 7. beyitler yok

170

[298] 8. Ḫudāyım[21] yār olup[22] devlet ḳuşı ger ḳonsa başıñġa
Ḫalāyıḳ bolsa düşmen ḳılsa ġavġa ürkütip[23] bolmas
130

9. Cihānnıñ ḫalḳı yār olsa birevge bil munı Eyyūb
Ḫudā[24] yār bolmasa bir zerre[25] paydā[26] yetkürüp bolmas

15

Vezin: - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ḥaḳ rıżāsın istesең ey dil-i sihr[27] bīdār bol
Ṣıdḳ ile ḥaḳnı tilep meşġūl-ı istiġfār bol

[310]

2. Ḳop seḥerler tevbe ḳıl ḳılġan günāhıñ yād itip
Yıġla ḳorḳup ḳahrıdın raḥmıdın ümmīd-vār bol
255

3. Bolma bu biş künlik ʿömriñ içre[28] dünyā ṭālibi
Kiç ʿazīz cān u cihāndın[29] ṭālib-i dīdār bol

4. Ol Ḫudāġa ḳul bolup bolsaŋ Muḥammed ümmeti
ʿĀḳıl irseñ bolma dil-āzār bī-āzār bol

260 5. Bendesin rāżī ḳażāġa bol belāġa ṣabr itip
Ḫayr u şer aldıñġa kilse ḥaḳdın[30] minnet-dār bol

6. İkki ʿālem āfetidin istesең bolmaḳ amān
Ḫalḳ ara kem tut özіñ tersinde-i cebbār bol

---

21 Ḫudāyım: Ḫudā
22 olup: olsa
23 ürkütip: [ger] ürkütüp
24 Ḫudā: Ḫudā'dın
25 Sözcük ; "zel" ile yazılması gerekirken ; "ze" ile yazılmıştır.
26 paydā: peydā
27 dil-i sihr: dil seḥer
28 içre: üçün
29 cān u cihāndın: cāndın cihān[dın]
30 kilse ḥaḳdın: Ḥaḳdın kilse

[311] 7. Dünyadın[31] kiçmes burun kiç imdi Eyyūb dünyadın[32]
265 ʿÖmr ötüp kildi kiter vaḳtıñ yaḳın ṭayyār bol

16

Vezin: . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Birevler[33] dünya[34] içre biş kün barçaġa mihmāndur
Kiter barça bu dünyādın biliñ āḫiri vīrāndur

2. Öter dünyāda ādem oġlı irmes[35] barçası bir dik
Birev kim[36] şād u ḫurrem bir niçeler dil-perīşāndur[37]

270 3. Bolup bu dünyaġa[38] maġrūr köriñ men men digenlerni
Anadın tuġmaġan dik bir kün ol yer birle yeksāndur

4. Tefekkür ḳılmaŋ hīç işni[39] budur rūz-ı ezel taḳdīr
Birev kim[40] der-beder sāyil birev taḫt üzre sulṭāndur

[312] 5. Bu dünyāġa[41] kelip rāḥat naṣīb boldı birevlerge
275 Birevler miḥnet astıda hemīşe zār u giryāndur

6. Birevler nāz-ı niʿmet[42] yip yüfekdür kiygeni gülgün
Birev ḫūreḳ-i ḫāşāk[43] ḥasretide[44] lāl ü ḥayrāndur

---

31 Vezin gereği *dünya* okunmuştur.
32 Vezin gereği *dünya* okunmuştur.
33 Birevler: Birāderler
34 Vezin gereği *dünya* okunmuştur.
35 ādem oġlı irmes: irmes ādem oġlı
36 Birev kim: Birevler
37 Bu beyitten sonra elimizdeki nüshada olmayan farklı bir beyit var:
Kiçiñ dünyanıñ behridin ilmeñ közge dünyānı
Birevlerge maʿīşet-gāh birevge çāh-ı zindāndur
38 Vezin gereği *dünya* okunmuştur.
39 hīç işni: işni hīç
40 Birev kim: Birevler
41 dünyāġa: dünya[ġa]
42 nāz-ı niʿmet: nāz [u] niʿmet
43 ḫūreḳ-i ḫāşāk: ḫʸār [u] ḫūşāk
44 ḥasretide: ḥasretinde

7. Körüng Ādem bile ādem arasında tefāvütni
Birevler yer bile dengdür[45] birev güyā Süleymāndur

8. Bu dünyādın kiter bir kün heme ermānlı ermānsız
Eger ermān bilen ölseng[46] sanga Eyyūb ne ermāndur

17

1. Ġarīb bolsa kişi barçaġa yaman bolġay
Kişi ki bolsa ġanī barça mihribān bolġay

[313] 2. Ġarīb birle ġanī arasında farḳ bu kim
Ġarībni közge ilmesler[47] ġanī doġan bolġay[48]

3. Ġarībler miḥnet-i endūhdın[49] ḳutulmas hīç
Ġarīb ġam oḳına[50] dāyim ol nişān bolġay

4. Ġarībni bir[51] kişi kim[52] til bilen ḳılur āzār
Ġanīni körse alar ṭurfe ḫoş-zebān bolġay

5. Ġarīb her niçe köp dise bu sözimdür çın
Ġanī yanında anıng sözleri yalġan[53] bolġay

45 dengdür: tingdür
46 ermān bilen ölseng: imān bile barsang
47 ilmesler: ilmes
48 ġanī doġan bolġay: gerçi ol uġan bolġay. Ayrıca bu beyitten sonra burada farklı bir beyit daha var:
Ġarīb yıglasa 'ayb iylemeng anı dostlar
Ki ḳaysı ẓarf sınuḳ bolsa su revān bolġay
49 miḥnet-i endūhdın: miḥnet-i ġam ġuṣṣadın
Metinde daha önce dizgi yanlışı olarak *miḥnet endūhdın* yazılmış olan ifadeyi de düzeltiyoruz. Çünkü daha önceki yayınımızda hazırladığımız dizinde de ibare *miḥnet-i endūhdın* biçiminde yer almaktadır.
50 *kim* eklenmiş.
51 bir: her
52 *kim* yok
53 yalġan: yalan

6. Ġarīb ādemī-zād[54] bolsa hem özi dānā[55]
Ġanī yanında[56] anıng diklere ni şān[57] bolġay

7. Ġarīb ḳadr ṭama' ḳılsa iksülür ḳadri
[314] Ġanī talfunuban[58] barça pās-bān bolġay

8. Ġarīb her kişige gerçi cān-nisār itse[59]
Ġanī yanıda anıng ḳadri bir saman bolġay

9. Ġarīb her niçe kim izlese ḳaçar devlet
Her işde[60] istese sūd kördüki[61] ziyān bolġay

10. Ġarībler ölse kelip bir kişi dimes ay[62] vāy
Ġanīler ölse 'acab-nāk figān bolġay

11. Ġarīblıḳ āfeti her kimge yetse ger[63] nāgāh
Biling elif dik anıng ḳaddi çün kemān bolġay

12. Ġarīblıḳınggnı bilip yol[64] Ḫudā bilen Eyyūb
Ġarībler[65] ḥāliġa raḥm itküçi Ḫudā[66] bolġay

54 ādemī-zād: ādemī-zāde
55 özi dānā: dānā özi
56 yanında: yanıda
57 şān: san. Anlam olarak da *san* daha uygun.
58 Ġanī talfunuban: Ġanīġā yalpunuban
59 *kim* eklenmiş
60 işde: işdin
61 Bu sözcük yok
62 ay: ey
63 her kimge yetse ger: ger tigse her kime
64 yol: bol. Anlam olarak *bol* daha uygun.
65 Ġarībler: Ġarīb
66 Ḫudā: Uġan